

Nätverket för en likvärdig skola

Rapport

Om privata aktörer, fristående förskolor och
vinstdrivande koncerner i ett nationellt och lokalt
Malmöperspektiv

Ingegerd Tallberg Broman
Senior professor i pedagogik
September 2024

Innehållsförteckning

Förord	3
Bakgrund	4
Förskolan beroende av enskilda aktörer	
Expansionen av den privata förskolesektorn	5
Förskolan öppnas för aktiebolag	
”Vill du starta eget” - Förskollärarna skulle bli egenföretagare	
Den första fristående förskolan i Sverige en avknoppning av en kommunal förskola i Malmö	
Oenighet kring förskolesektorn	
Förskolans marknadsiseringsprocess och marknadsanpassning	8
Från lokala företag styrda av professionen till internationella koncerner med barnomsorgspong från 2009	
De privata aktörerna väljer kommun och föräldragrupp i ett segregerat mönster	
Att investera i förskola	
I spåren av ökad marknadsiering och konkurrens	12
Professionens och läroplanens styrning av utbildningen försvagas	
Professionella dilemma och ökad ohälsa när krav och resurser är i obalans	
Tystnadskulturer i konkurrensen mellan huvudmännen	
Ett resurskrävande kommunalt ansvar för granskning och kontroll	
Malmö – med fokus på den fristående förskolesektorn	14
Kostnader per inskrivet barn samt fördelning av förskolepersonalens utbildning	
Ideella förskolor, kooperativ och små förskolor med lång bakgrund	
Aktiebolagsregistrerade förskolor – ofta med lokal förankring	
Koncernförskolorna tillkommit senast, är störst/enhet och minst lokalt förankrade	
Avslutning	22
Bilagor	24
1 Melodigångens förskola genom olika huvudmannaförmer	
2 Videdals historia genom olika huvudmannaförmer.	

Förord

Denna rapport fokuserar privata förskoleaktörer, fristående förskolor¹ och vinstdrivna koncerner i ett nationellt och lokalt perspektiv. Texten bygger på en genomgång och kategorisering av samtliga fristående förskolor i Malmö våren 2024 och på en studie av Malmö förskolor 1990-2020.²

Rapporten utgår från ett historiskt perspektiv. Den fristående förskolesektorn är präglad av sin bakgrund med enskilda aktörer och av sen statlig reglering, där de fristående förskolorna bland annat stod utanför förskolans läroplan fram till 2010. Den är också formad av de senaste decenniernas förändring av den privata sektorn. Förskola har i allt större grad blivit en del av aktiebolag och vinstdrivande nordiska koncerner inom omsorgs- och utbildningssektorn, vilket tillsammans med en låg andel legitimerade förskollärare utmanar såväl likvärdighet som professions- och läroplansstyrningen av utbildningen.

I de inledande delarna behandlas den fristående förskolesektorns bakgrund och expansion, sammansättningen av olika aktörer, driftsformer, utbredning och förändring med Malmö och Skåne-regionen som lokala exempel. Den ”lilla historien” avspeglar och växelverkar med ”den stora historien”. I de senare delarna fokuseras Malmö med redovisning av alla fristående förskolor i Malmö och dess driftsformer. I tabeller anges antalet idéburna, aktiebolag och förskole/skolkoncerner och deras inriktning/profil, antal barn, andel legitimerade förskollärare samt förändring över tid.

Rapporten vill i ett nationellt perspektiv uppmärksamma den förhållandevis stora andelen förskolor med enskild huvudman, den begränsade informationen om och insynen i dessa, samt den ytterst ojämna fördelningen mellan olika kommuner. Den vill bidra till mer kunskap och diskussion om de pågående förändringarna av förskolesektorn och bland annat väcka frågor kring den professionella styrningen och segregationen i barnens första skolform.

Med Malmö som lokalt exempel ges en historiskt bakgrund till de under många år dominerande privata aktörerna och en nutidsbild av förskola under förändring, med stora uppdrag men bristande resurser. Begreppen fristående förskolor och fristående förskolesektor inbegriper allt, från de många en- och tvåavdelningsförskolorna med pedagogisk profil till förskolor i vinstdrivande koncerner med mångmiljardbudget över flera länder. Begreppen behöver specificeras, liksom statistiken, efter vad som fokuseras.

¹ Begreppet fristående förskolor kom med friskolereformen 1992. Historiskt fanns många privata förskolor. Se nedan.

² Tallberg Broman, I. Förskola för omsorg, utbildning och social hållbarhet. I R. Johansson (red.) Malmö stads historia 1990-2020 (s. 11-26).

Bakgrund

Förskolan utgör en del av uppväxtvillkoren för i stort alla malmöbarn år 2024, men som generell verksamhet har den en mycket kort historia.

Några enstaka institutioner etablerades ovanligt tidigt just i Malmö. Redan år 1843 startades en småbarnsinstitution, en småbarnsskola, influerad av de köpenhamnska barnasylerna i Malmö. Syftet med denna var att ge omvårdnad och undervisning för barn mellan 2 och 7 år som saknade tillsyn. Verksamheten innefattade såväl läs- som skrivundervisning, liksom undervisning i historia och geografi. Denna barnasyl övertogs år 1951 av Malmö stad och benämndes Lugnets barnstuga.³

De lokala villkoren påverkade tillkomsten av institutionerna. Malmö var i stor utsträckning en textilstad, och få städer kunde erbjuda så många kvinnor jobb. Lokaliseringen av daghem/förskolor nära arbetsplatserna /fabriken, sjukhuset/ under 1900-talets första hälft, avviker från senare tiders med dess koppling till bostadsområde och skolor.

Förskolan beroende av enskilda aktörer

Förskolan har varit avhängig av enskilda initiativ både lokalt och nationellt. År 1916 initierades den första folkbarträdgården i Malmö⁴ och år 1919 utvecklades verksamheten till Malmös första allmänna förskola genom ”Föreningen Västra Folkbarträdgården”, som fick anslag såväl från staden som från Malmö Sparbank. Finansieringskällorna var många och varierande för de tidiga formerna av förskola. Initiativtagarna representerade olika trossamfund, intresseföreningar, pedagogiska riktningar och mecenater/Malmöborgare. Tillkomsten sker i ett samhälle med stora skillnader ekonomiskt, socialt och utbildningsmässigt. Gemensamma likriktande styrdokument förelåg inte och verksamheterna representerade en stor mångfald präglade bland annat av föreståndaren och de lokala villkoren.

Enskilda aktörer har genomgående utgjort en större andel i förskolan än i grundskolan och lokala aktörer och professionella företrädare har varit av särskilt stor betydelse för förskolans tidiga utveckling. Fostran och undervisning av de yngsta barnen sågs länge inte som en uppgift för kommun och stat. Först år 1970 var 96 procent av förskolorna i Sverige kommunaliserade. Ett mer omfattande nationellt och statligt intresse, och styrning, slår inte igenom förrän under de senaste decennierna på 1900-talet. Då blir förskolan en tydlig nationell angelägenhet och föremål för omfattande statlig politik.

1970 går ca 10 % av barnen i förskola i Sverige, år 2024 är det 87 %. Utbyggnaden av förskolan var under 1980 och -90-talen en förutsättning för en omfattande samhällsförändring och för den svenska välfärdsstaten, men en svår uppgift för kommunerna. Bristen på förskoleplatser ledde till initiativ från föräldrar och i vissa fall också från kommunen, att inrätta kooperativ. Under 1980-talet tillkom flera föräldrakooperativ i Malmö liksom i många andra kommuner. Under perioden 1985–1995 ökade antalet barn i förskolan kraftigt och störst procentuell ökning hade de icke kommunala förskolorna. De bidrar till lösning av de akuta problemen med brist på förskoleplatser. Det var då heltidsförskolan som ökade medan deltidsplatserna minskade.

³ <https://malmo.se/Bo-och-leva/Utbildning-och-forskola/Forskola/Forskolor-A-O/Forskolor/L/Lugnets-forskola.html>

⁴ Efter initiativ från Ellen Moberg på Fröbelinstitutet, Norrköping.

Tabell 1. *Antal barn 1–6 år i förskolorna i Malmö 1985–1995.*

Institutionsform	1985	1990	1995
Förskola/daghem	5 392	6 643	8 319
Förskola deltid	1 320	1 103	1 202
Icke kommunala förskolor	196	650	1 648

Källa: Malmö Statistisk Årsbok 1990, 1991, 1996

En ny barnomsorgslag trädde i kraft 1995. Den utgjorde en skyldighetslag, som innebar att kommunen skulle erbjuda förskoleplats efter vårdnadshavarens ansökan utan skäligt dröjsmål, högst tre till fyra månader.

I ett förslag till budget för Malmö konstaterades dock bland annat att ”utbyggnaden av barnomsorgen är en av våra viktigaste uppgifter”.⁵ De fristående förskolorna framhölls som en del av lösningen, såväl i den lokala Malmöpolitiken som i den nationella politiska debatten.⁶ Andelen barn som gick i förskola med enskild huvudman i Malmö var 18 % år 2000⁷, något fler än nationellt, 15 %. Därefter ligger andelen genomsnittligt nära eller under riksgenomsnittet. I hela riket var andelen barn som gick i förskolor med enskild huvudman 5 procent år 1990, 15 procent år 2000 och 22 procent år 2023.^{8 9} I Malmö var motsvarande andel 73 procent respektive 16 procent, dvs en nationellt genomsnittlig andel barn går i fristående förskolor i Malmö.

2 200 huvudmän ansvarar för och driver förskola i Sverige enligt 2023 års statistik. 290 av dessa är kommunala, dvs 1 910 fristående huvudmän driver förskola. Dessa återfinns i 244 av de 290 kommunerna. 94 % av förskolans huvudmän driver endast en eller två förskolor, angeläget att uppmärksamma, bland annat i förhållande till debatt om ”lätnadsregler” för små huvudmän vad gäller insyns- respektive offentlighetsprinciper, vilket berörs nedan.

Expansionen av den privata förskolesektorn

Expansionen av den privata förskolesektorn kan ses mot bakgrund av att förskola utgör en frivillig verksamhet/skolform, där behovet av förskoleplatser under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet varit mycket större än tillgången, med stora utmaningar för kommunerna. Detta mobiliserade enskilda organisationers och aktörers engagemang. Samma mönster återfinns över hela världen, där det offentliga samhällets bristande prioriteringar av de yngre barnens omsorg och utbildning, liksom av barn och unga med behov av särskilt stöd, har mötts och möts med allehanda frivilliga, privata aktörers insatser. En del av dessa utgörs av kommersiella intressen, andra närmast av humanitära insatser.

⁵ Malmö Kommunfullmäktiges handlingar 1989b.

⁶ Ringarp, J. (red). 25 år av skolreformer. Samtidshistoriska studier 35.

⁷ Skolverket 2018, 2019.

⁸ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/sok-statistik-om-forskola-skola-och-vuxenutbildning?sok=SokC&verkform=Forskola&omrade=Barn%20och%20grupper&lasar=2022&run=1>

⁹ https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=553152. Skolverket PM om Barn och personal i förskola hösten 2023.

Förskolan öppnas för aktiebolag

När den borgerliga fyrpartiregeringen tillträdde 1991 med Carl Bildt som statsminister utgjorde privata alternativ inom barnomsorgen en huvudfråga. Regeringen och socialminister Bengt Westerberg öppnade för privata förskolor, samtidigt som friskolereformen infördes i grundskolan. Lars Leijonborg, före detta partiledare för Folkpartiet med mångårigt engagemang för friskolorna, har beskrivit de politiska motsättningarna, bland annat vid reformens 25-årsjubileum. Han framhåller där att den svåraste striden då stod just kring barnomsorgen. Det socialdemokratiska motståndet var stort, bland annat med inflytande från Lisbeth Palme.¹⁰

Förskolan Pysslingen (idag ägd av AcadeMedia) hade några år tidigare fungerat som testballong för privat förskola i Sverige (år 1982). Storföretaget Electrolux gick in som delfinansier. Detta väckte politisk strid och ledde till att den Socialdemokratiska regeringen stiftade en särskild lag ”Lex Pysslingen”, som förbjöd statsbidrag till daghem med vinstsyfte år 1984. Leif Karlsson, politisk sakkunnig i Socialdepartementet under perioden 1982–1991, kommenterade senare: ”Men man ville inte införa ett system som skulle leda till segregation och där privata företags avkastningskrav skulle kunna påverka förskolans arbete och barnens trygghet” (Utbildningsdepartementet, 2016, s. 43).

”Vill du starta eget” - Förskollärarna skulle bli egenföretagare

Friskolereformen 1991 fångade en del av den aktivism från föräldrar och personal som lett till att flera föräldra- och personalkooperativ startades. Småskalighet, framhölls i reformen, som exempelvis kooperativ, samt pedagogisk profilering och beslutsprocesser närmare personal och föräldrar.

Förskolan utgjorde en viktig del av friskolereformen. En fortsatt utbyggnad av förskolan var nödvändig, samhällsekonomin var krisartad och fler konkurrerande aktörer på området lyftes fram som en möjlighet till förbättrad effektivitet.

Med friskolereformen skulle förskollärarna också uppmuntras bli egenföretagare. En av Socialminister Bengt Westerbergs första åtgärder var att lägga fram en proposition om avskaffandet av Lex Pysslingen – nu skulle vem som helst få bedriva förskola- och fritidshemsverksamhet, också i vinstsyfte. En särskild broschyr skickades också ut från Socialdepartementet till landets samtliga förskolor med frågan: *Vill du starta eget?* med råd och anvisningar.

Den första fristående förskolan i Sverige en avknoppning av en kommunal förskola i Malmö

Den första förskola med benämningen ”fristående” i Sverige utgjordes av en avknoppning av en kommunal förskola i Malmö. Etableringen skedde efter initiativ från föreståndaren Laila Rosenqvist. Den 24 juli 1992 fattade Östra socialnämnden i Malmö beslutet att förskolan Videdal skulle övergå i Laila Rosenqvists regi den 1 september. Hon beskrev i en senare intervju den dåvarande kommunala förskolan som stelrad och regelstyrd in i detalj:

¹⁰ Ringarp, J. (red). 25 år av skolreformer. Samtidshistoriska studier 35.

Det var oändligt trögt att genomföra förändringar på arbetsplatsen. Jag såg ofta sådant som kunde skötas bättre, men stötte regelbundet på patrull hos chefer högre upp i hierarkin. En standardinvändning var att kommunens regler inte tillät de initiativ som jag försökte ta (Svenskt Näringsliv, 2017).

Skånska Dagbladet kommenterade händelsen:

Kampen mot politiska skeptiker och tröga byråkrater har pågått i 4 år. Nu är motståndet nedkämpt – Videdals förskola blir först i landet att gå från kommunal regi till privat aktiebolag. (citerad i Svenskt Näringsliv, 2017)¹¹

Merparten av de fristående förskolorna som etablerades i Malmö, liksom på många orter, åren vid friskolereformen, utgjordes inte av aktiebolag (Se tabell 5. Det handlade då framför allt om personal- och föräldrakooperativ, samt om olika pedagogiska riktningar och konfessionella förskolor. Framför allt de senare värnade om sina värden, sitt innehåll och sin självständighet.

Oenighet kring förskolesektorn

När förskolan fick sin första läroplan ingick inte de fristående förskolorna. De kom att stå utanför den styrning och viljeinriktning som en läroplan innebär och med politiskt stöd.

Kring denna fråga, liksom i många andra under sista decennierna på 1900-talet och början av 2000-talet rådde oenighet mellan de politiska blocken. Detta gällde både nationellt och lokalt i Malmö, vilket avspeglas i såväl riksdagsdebatter som kommunfullmäktigeprotokoll.¹² I Malmö fanns stora skiljelinjer i frågor angående exempelvis valfrihet, satsningar på kommunala respektive icke kommunala förskolor och tidigare skolstart.

Stark kritik mot de fristående förskolornas positionering utanför samhällets styrning, i form av förskolans första läroplan, framfördes i Jämställhetsdelegationens betänkande *Jämställd förskola* år 2006, under ledning av dåvarande SACO ordförande Anna Ekström. Betänkandet innehöll förslaget att ”Skyldighet att följa förskolans läroplan, Lpfö 98, ska omfatta alla förskolor, såväl de med kommunal som de med enskild huvudman” (SOU 2006:75, s. 13). Jämställhetsdelegationen framhöll att det skulle vara kvalitetshöjande för de fristående förskolorna, då man konstaterat en stor variation i kvalitet. Betänkandet framhåller vidare att kommunernas tillsynsarbete präglades av stor passivitet och brist på samarbete mellan kommunal och fristående sektor.

Det skulle dock dröja fram till den nya skollagen 2010 innan förskolor med enskild huvudman inkluderades i samhällets styrning genom skollag och läroplan. Detta trots många år av offentlig finansiering. Vad avser stor variation i kvalitet, brist på insyn och behov av ökad samverkan mellan kommunal och fristående sektor är beskrivningen i hög grad fortfarande giltig.

Förskolan är förhållandevis svagt reglerad, och som framkommer i den historiska bakgrunden har mångfalden av aktörer och inriktningar varit omfattande. Förskolläraren har haft en särskilt viktig funktion för utformning av verksamhetens innehåll, arbetssätt och mål, med grund i sin utbildning och med stöd i olika pedagogiska program etc. Utbildningar av

¹¹ https://www.svensktnaringsliv.se/regioner/skane/allt-borjade-med-laila_1116899.html

¹² Klingvall, M.-I. & Pramling Samuelsson, I. (2022). Den moderna förskolan. Liber.

förskollärare har funnits sedan slutet av 1800-talet med stor betydelse för utformningen av förskolan.

Den mycket ojämna fördelningen av förskollärare, och den generellt lägre andelen förskollärare i de fristående förskolorna, innebär att barnens första skolform har bristande förutsättningar för likvärdighet (Se tabell 4a, 4b), som enligt såväl skollagen som förskolans läroplan utgör utbildningens grundpelare.¹³

Förskolans marknadsiseringsprocess och marknadsanpassning

Utvecklingen av den första förskolan med enskild huvudman illustrerar förskolans marknadsiseringsprocess. Förskolorna blir ofta först en del av ett mindre företag, för att senare köpas upp och bli delar i koncerner, som inkluderar många olika former av varor och verksamheter.

Svensk förskola har länge haft ett gott internationellt rykte, det gäller såväl den sammanhållna verksamheten EDUCARE, dvs utbildning och omsorg i en offentlig allmän förskola, vilket motsvarar ett stort behov i många länder. Det internationella intresset i nutiden gäller ett brett område som inkluderar både formen för förskola, men också förskolematerial, -utrustning och lokalutformning.

Från lokala företag styrda av professionen till internationella koncerner med barnomsorgspeng från 2009

Den första fristående förskolan startades som ett aktiebolag, där den tidigare föreståndaren blev vd för företaget (se tidigare avsnitt). Senare utvecklades också grundskola och fritidsverksamhet. Detta utgör ett återkommande drag i den vinstdrivande verksamheten, de inkluderar flera skolformer och/eller andra verksamheter relaterade till omsorg och utbildning. År 2008 köptes företaget upp av ett bolag, som ägdes av skolkoncernen Atvexa, som i sin tur utgör en del av en omfattande välfärdskoncern med verksamheter i vård, skola, omsorg. År 2009 infördes barnomsorgspeng i Sverige, som öppnade för de vinstdrivande bolagens snabba tillväxt.

Samma mönster redovisas från många av de tidigt etablerade fristående förskolorna, som till exempel förskolor med Montessoririiktning, vilka nu återfinns bland annat inom de stora koncernerna AcadeMedia och Atvexa. Processen illustrerar också hur ägarskapet initialt var knutet till förskollärare och lärare, till dem som hade bakgrund i förskola och skola, för att sedan övergå till externa aktörer utan denna koppling. Detta ska framhållas som en stor förändring och problematik relaterad till marknadsieringen av förskola, där andelen förskollärare också är särskilt låg i den fristående sektorn.

Idag är sammansättningen av de fristående förskolorna markant förändrad jämfört med tidigare, som helt utgjordes av de idéburna verksamheterna. 48 procent drivs nu som aktiebolag och här går också merparten, 58 procent, av de barn som går i fristående förskolor (Skolverket, 2022). I Malmö är andelen något lägre, 40 procent utgörs av aktiebolag och förskolekoncerner, och där går 44 procent av barnen (se tabell 8). Det är de stora vinstdrivande koncernerna som

¹³ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800/ och <https://www.skolverket.se/undervisning/forskolan/laroplan-for-forskolan>

expanderar. Tryggheten med försäljning till större koncerner lyfts fram av tidigare ägare. I september 2024 tar exempelvis AcadeMedia över två grundskolor och två förskolor i Vellinge i Skåne. På AcadeMedias hemsida citeras bland annat läraren J. H. som var med och startade de berörda förskolorna år 2011.

”Det känns tryggt att lämna över våra verksamheter till AcadeMedia som är en väletablerad och stabil skolorganisation. Våra förskolor och skolor har mycket gemensamt. Genom ägarbytet kommer verksamheterna in i ett större sammanhang och får ett större kontaktnät, både i Skåne och hela Sverige.¹⁴

Ägarbytet kommenteras också i dagspressen där Sydsvenska Dagbladet redovisar affären, som inkluderar 1 100 barn/lever.

På måndagskvällen informerades personal och vårdnadshavare om ägarbytet. Vellinge kommun fick ta del av nyheten under tisdagsförmiddagen.¹⁵

För den tillförordnade utbildningsdirektören uppges affären vara en nyhet och överraskning.

De privata aktörerna väljer kommun - och föräldragrupp - i ett segregerat mönster

Valfriheten är en mycket betonad fråga i den polariserade debatten om ”mångfald” av huvudmän inom skolväsendet. Valfrihetsreformerna har framhållit föräldrarnas rätt att välja förskola och skola för sitt barn. Föräldrarna ska ha rätt att välja, då de vet bäst vad de egna barnen behöver. Det är då angeläget att granska förutsättningarna för den faktiska valfriheten, bland annat relaterad till tillgången på fristående förskolor.

Sammanfattningsvis visar tabell 2 och 3 att etableringen av förskolor med enskild huvudman är mycket olikvärdig, i ett såväl socialt som ekonomiskt segregerat mönster, mellan kommunerna i Sverige. Tabell 2 exemplifierar spridning inom landet, tabell 3 spridning inom Skåne-regionen.¹⁶

Tabell 2. *Andel av totalt inskrivna barn i fristående förskolor i olika kommuner 2023*

Arvidsjaur	0
Olofström	0
Katrineholm	0
Luleå	7
Alla kommuner medel	16
Malmö	16
Danderyd	48
Norrtälje	51
Nacka	55
Sollentuna	63
Täby	92

Källa: Kolada 240818

¹⁴ <https://academedia.se/nyheter/academedia-forvarvar-forskolor-och-skolor-i-vellinge/>

¹⁵ <https://www.sydsvenskan.se/artikel/framtidskompassen-med-1-100-vellingebarn-sald-till-sveriges-storsta-skolagare/>

¹⁶ De statistiska uppgifterna i tabell 2 – 8 är inhämtade från flera källor för olika typ av information. Statistik på huvudmann- och förskolenhetsnivå återfinns i Skolverkets statistik. I Kolada möjliggörs jämförelser mellan kommuner och mellan kommuner och riket. Information om respektive förskola finns på kommunernas hemsidor. Presentationerna har förändrats under senare år som kan relateras till en marknadsanpassning.

Tabell 3. *Andel av inskrivna barn i fristående förskolor i olika kommuner i Malmöregionen år 2023.*

Kommun	Andel (%) barn inskrivna i fristående förskola
Lomma	10
Trelleborg	13
Malmö	16
Burlöv	23
Lund	27
Sjöbo	33
Helsingborg	37
Staffanstorps	45
Vellinge	70

Källa: Kolada 240818

Tabell 3 över de regionala förhållandena i Skåne redovisar samma mönster som det nationella exemplet. De privata utövarna finns främst i resursstarka större kommuner. Lomma utgör här ett avvikande exempel med påfallande låg andel fristående förskolor i en borgerlig resursstark kommun. Detta kan relateras till en kommunalpolitik som prioriterat och drivit frågan om vikt av kommunal huvudman inom skolväsendet.¹⁷

Vårdnadshavarens val av förskola är framför allt avhängigt av närhetsprincipen. Ytterst få vårdnadshavare väljer förskola utanför sitt närområde. På grund av språkskäl, t. ex. att barnet ska få ökad tillgång till det svenska språket eller på grund av konfessionella, religiösa anledningar kan val av förskola längre bort från hemmet ske, men det är då sällsynt. Lokaliseringen av de fristående förskolorna får därmed en särskilt betydelsefull funktion. Bostadssegregering i kommunerna innebär att där valet av område för etablering/eller uppköp av förskola, blir ett val av föräldrar, av föräldragrupp, inte primärt ett val för föräldrar.¹⁸ Utbildningsforskarna A. Alm Fjellborg och H. Forsberg redovisar i en omfattande analys på storskalig grund, att såväl den geografiska fördelningen av de fristående förskolorna som det fria skolvalet förstärker segregationen.¹⁹

De fristående förskolornas etableringsmönster kan ses i ett marknadslogiskt perspektiv – att välja bort det mindre lönsamma, det mindre krävande– och är relaterat till befolkningsunderlag, kommunpolitiska förhållanden, kontaktnät och förskolepengens storlek. Marknadslogiken bygger till skillnad från professionslogiken på en exkluderandets princip, där lönsamma konsumenter ingår som en aktiv del av marknaden. Barn/elever som kostar mer väljs om möjligt bort i en struktur som bygger på ett marknadstänkande, sammanfattar nationalekonomen A-M Pålsson och juristen P. Samuelsson (2022).²⁰

¹⁷ Ofta redovisat i debatt, som exempelvis DN 2022-07-10. <https://www.dn.se/sverige/moderaten-som-avskyr-vinstdrivande-friskolor/>

¹⁸ <https://www.dn.se/debatt/foraldrars-val-av-forskola-bidrar-till-okad-segregation/>

¹⁹ Alm Fjellborg, A. & Forsberg, H. (2023) Even in preschools. Analysing the preschool and neighbourhood segregation in Swedish municipalities. *European Sociological Review*, 39, 677-691.

²⁰ Pålsson, A.-M. & Samuelsson, P. (2022). *Marknadsskolan. En rapport till Lärarnas Riksförbund*. Stockholm: Lärarnas Riksförbund.

Detta bidrar till förstärkning av den segregation som bostadssegregationen redan innebär²¹ och till olikvärdighet i skolväsendet från barnens första år.

Att investera i förskola

Förskola som en lönsam investering gynnas av den fria etableringsrätten, av möjligheten att välja område - indirekt föräldra-/barngrupp - och av svag reglering, med avsaknad av krav på barngruppernas storlek, på förskollärartäthet, på andel för verksamheten utbildad personal, samt av den exemplifierade möjligheten att köpa upp väl etablerade och fungerande mindre fristående förskolor med säkrat underlag för de nyetablerade verksamheterna.

De stora kostnaderna i förskolan består av två poster - personal och lokaler - där personalkostnader givet är de dominerande. På den svagt reglerade förskolemarknaden i Sverige kan dessa poster skäras ner. Vid genomgång av statistiken angående förskola och förskola med enskild huvudman, som fokuseras här, ska man ha med att denna skolform gäller de yngsta barnen. Barnen i förskolan är mellan 1- 5 år. Det ställer särskilda krav. Det är barn som behöver nära kontakter och stabila relationer för god omsorg, liksom för lärande och utveckling i enlighet med förskolans uppdrag och mål.

Lägre andel legitimerade förskollärare, större med "övrig" utbildning

Andelen legitimerade förskollärare är nationellt 34 procent i den fristående förskolan och 47 procent i den kommunala. De fristående har en hög andel personal med "övrig utbildning", de utgör 32 procent i de fristående förskolorna och 22 procent i de kommunala.²² Reglering av lokalernas storlek, utbildningsnivå, antal barn per utbildad lärare och barngruppernas storlek föreligger inte i Sverige. I ekonomiskt kärva tider för skola och utbildning innebär den svaga regleringen ett stort problem vad gäller förskolans möjlighet att genomföra sitt uppdrag. Avsaknaden av reglering innebär också att verksamheten kan drivas med lägre utbildning, lägre löner och billigare lokaler. Personalen inom den fristående sektorn har genomsnittligt lägre utbildning, eller utbildning från annat område, och är mindre kostnadskrävande.

Fler barn per legitimerad förskollärare, andelen utbildade fler och barngrupperna större

De fristående förskolorna har fler barn per legitimerad förskollärare. Barngrupperna är större i de kommuner som har större andel fristående förskolor. Förskollärartätheten, dvs antal barn/legitimerad förskollärare är 19,7 barn i den fristående förskolan, mot 11,7 i den kommunala. Uppgifter från 2023 anger 15,7 barn/förskollärare med lärarlegitimation i Malmö, och 17,3 barn/förskollärare vad gäller förskolor i enskild regi. I Täby, den kommun med störst andel fristående förskolor i Sverige, går det 19,2 barn/förskollärare.²³ Som framkommer i många studier är personalens utbildning den viktigaste faktorn för förskolans kvalitet och likvärdighet.²⁴

²¹ <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1819611/FULLTEXT01.pdf> /7 och <https://www.vilarare.se/forskolan/forskning/den-sociala-uppdelningen-borjar-redan-i-forskolan/>

²² Uppgifter Kolada september 2024.

²³ Källa Kolada 240826

²⁴ <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/artiklar-om-forskning/likvardighet-forskola-i-svarigheter-samt-Persson-&Tallberg,2019>.

Vad gäller barnskötartjänsterna är andelen utbildade och deltidstjänsterna fler, samtidigt som löneläget är lägre i de fristående förskolorna, framhåller Bondesson och Enfeldt.²⁵ Så skapas förutsättningar för de senare årens lönsamma investeringar i svensk förskola som redovisas från de stora koncernerna, exempelvis AcadeMedia.

I spåren av ökad marknadsiering och konkurrens

Den genomgripande förändring som en marknadsierad förskola och skola innebär ger konsekvenser på många nivåer. Här ska några teman beröras.

Professionens och läroplanens styrning av utbildningen försvagas

Marknadsieringen av förskolan försvagar den grundläggande styrningen av utbildningen som sker genom den utbildade förskolläraren och den författningsförankrade läroplanen. I konkurrensen på utbildningsmarknaden framhävs det profilerande, företagskoncepten, som utgör den privata aktörens utbildningsmål och innehåll.

Pålsson & Samuelsson ställer marknadslogiken i motsats till välfärdslogiken, som kännetecknas av att vara en inkluderande logik, som vänder sig till alla och där det är behovet som ska avgöra den professionella handlingen.²⁶ Marknadslogiken utmanar en grundläggande professionslogik, som innebär att det är barnets behov, barnets bästa och barns rätt ska vara utgångspunkten för förskolans omsorg och utbildning. De etiska principerna för förskollärares och pedagogers yrkesutövande utmanas av marknadslogikens och byråkratins styrning.

Professionella dilemma och ökad ohälsa när krav och resurser är i obalans

Motsättningar i logiker och effektivitetskrav i konkurrensen om resurser, såväl personella som ekonomiska, skapar professionella dilemman inom många utbildnings- och välfärdsprofessioner, så också inom förskolan. Sjuktalet har ökat dramatiskt inom förskolan, framför allt för förskollärargruppen, som länge haft en mycket låg sjukfrånvaro.

I en studie, som utgjorde ett samverkansprojekt mellan Malmö kommun och Malmö universitet, intervjuades förskollärare och ledningspersonal, om vad de uppfattade som bakgrunden till den ökade, framför allt psykiska, ohälsan. Obalansen mellan krav och förutsättningar var ett genomgående tema, relaterat till ett förstärkt utbildningsuppdrag parallellt med försämrade resurser, färre andel lärarutbildade etc. Projektet utgjorde en del i ett långsiktigt utvecklings- och åtgärdsprojekt i Malmö, och genomfördes i de kommunala förskolorna (Persson & Tallberg Broman, 2019).²⁷

²⁵ <https://ekuriren.se/debatt/artikel/skolpersonal-far-betala-for-privatiserad-forskola/lq1n828r>

²⁶ Pålsson, A.-M. & Samuelsson, P. (2022). Marknadsiering: En rapport till Lärarnas Riksförbund.

²⁷ <http://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1420419/FULLTEXT01.pdf>

Tystnadskulturer i konkurrensen mellan huvudmännen

Marknadslogiken bidrar till professionella dilemman och till en tystnadskultur. I rapport från Sveriges Lärare 2022²⁸ illustreras problem relaterade till tystnadskulturer i förskola, som mest förekommande i de vinstdrivande förskolorna. De framträdde dock förhållandevis likartat i de kommunala, medan som minst i de ideella idéburna förskolorna. Förskolans aktörer konkurrerar om samma barn, elever, föräldrar, vilket bidrar till en minskad öppenhet kring problem och utmaningar.

Ett resurskrävande kommunalt ansvar för granskning och kontroll av utbildningskvalité

Ansökan om att få starta en fristående förskola går till respektive kommun, inte som för de övriga skolformerna till den statliga myndigheten Skolinspektionen. En större variation är därmed inbyggd i ansöknings- och kontrollförfarandet. Kunskapen om den fristående förskolesektorn är mindre tillgänglig, och informationen spridd på de 244 kommuner som har fristående förskolor.

Behovet av förbättrad kontroll och insyn i de fristående förskolorna har uppmärksammats på central politisk nivå efter en rad exempel på brister vad gäller förskolans omsorg och utbildning, barnsäkerhet, arbetsmiljö samt olika former av välfärdsfusk. Det statliga engagemanget och de långsiktiga resurserna för förskolan, behöver stärkas för att öka förutsättningarna för en likvärdig och hållbar förskola.

Granskning och kontroll av de fristående förskolorna har blivit förstärkt de senaste åren i många kommuner. Så redovisar också Malmö förskoleförvaltning. En översiktlig tillsyn av alla fristående förskolor ska påbörjas hösten 2024.²⁹ För kommunerna innebär uppdragen att kunna garantera en förskola av god kvalitet ett allt ökande resurskrävande ansvar. Den fristående förskolesektorn har inte kunnat motsvara självkontroll och god regelefterlevnad.

Utmaningarna är stora. SKR har utformat en rad åtgärder och utredningen (U 2021:04) tillfördes tilläggsdirektiv³⁰ som innebar att de fristående förskolor inkluderades. Utredningen ”Offentlighetsprincipen eller insynslag”, (SOU 2024:28), är nu ute på remiss hösten 2024, där bland annat Malmö kommun utgör en av remissinstanserna.³¹

Det ytterst problematiska i att låta de fristående förskolorna, som just representerar små skolor, små huvudmän, stå utanför så fort ökad reglering, ökad insyn aktualiseras, har framhållits alltsedan dåvarande SACO ordförande Anna Ekström i Jämställdhetsdelegationens betänkande lyfte upp problemet med att de fristående förskolorna, som då stod utanför läroplanen (SOU 2006:75, s. 13). Politiskt har detta utgjort en skilje fråga,³² som åter illustreras i regeringens olika alternativ till insynsprinciper med förslag om ”lätnadsregler” för de

²⁸ <https://cdn.abicart.com/shop/ws21/49421/art25/198278025-2987c2-SVLT1003-Nar-larare-tystas-RAPPORT-230123.pdf>

²⁹ <https://malmo.se/Bo-och-leva/Utbildning-och-forskola/Forskola/Starta-och-driva-fristaende-forskola-och-pedagogisk-omsorg/Tillsyn-av-fristaende-forskolor-och-enskild-pedagogisk-omsorg.html>

³⁰ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/03/regeringen-vill-oka-insynen-i-fristaende-skolor/>

³¹ <https://www.regeringen.se/contentassets/155117da2609401297a255eecaf669cb/remissinstanser-for-offentlighetsprincipen-eller-insynslag-sou-202428-och-den-kompletterande-promemorian-offentlighetsprincipen-med-lattnadsregler-for-mindre-enskilda-huvudman-i-skolvasendet.pdf>

³² Klingvall, M.-I. & Pramling Samuelsson, I. (2022). Den moderna förskolan. Liber.

mindre huvudmännen.³³ Frågan om godtycklighet och individens rättssäkerhet i den omfattande privatiseringen har aktualiserats sedan friskolereformen sjösattes.

Medialt skildras provocerande exempel på välfärdsfusk, på medel som går till privata ändamål, på barn som inte finns i förskolan trots uppgifter därom, på gifter i utemiljö, och på möjlighet välja bort förskola - ”Missnöjda vårdnadshavare kan flytta barnet till mer tillmötesgående fristående eller privata alternativ” - beskriver utredaren och forskaren Hanna Cinthio utifrån ett hederskulturperspektiv.

Skuggzoner föreligger vars omfattning är oklar, med oacceptabla barnmiljöer- och personalvillkor. Existerande reglering, styrning och insyn förhindrar inte dessa.

Malmö – med fokus på den fristående förskolesektorn

Malmö kommun har totalt 195 förskolor, för 15 634 barn, med genomsnittligt 16,7 barn / barngrupp (SCB för år 2022). Andelen förskollärare med förskollärarlegitimation är lägre än motsvarande kommungrupp och jämfört med samtliga kommuner.

Rekryteringssvårigheter av utbildad personal, framför allt förskollärare går som en återkommande tråd genom årsberättelser från Malmö kommun. Och projekten och omfattande åtgärderna för att stärka rekryteringen likaså³⁴. Malmö har ett utsatt konkurrensläge. De ekonomiska resurserna motsvarar långt ifrån de uppdrag och de krav som ställs på såväl nationell som lokal nivå. (Lpfö 18; Skollagen, 2010:800).

Malmö är en ung kommun med en stor andel barn. 47 procent av befolkningen är under 35 år. Kommunen har stor inflyttning och stor inpendling.³⁵ Kommunen en lägre skattekraft än genomsnittligt, en högre andel arbetslösa, en större andel och en betydligt större andel barn med utländsk bakgrund än genomsnittlig.³⁶ Skillnaderna mellan kommunal och enskild förskola är förhållandevis liten vad gäller andelen förskollärare, mindre än vad som framkommer genomsnittligt i kommunerna.

Malmö kommun i förhållande till riket - förskolerelated statistik

Tabell 4a. *Malmö kommun i förhållande till riket- kostnader o andel barn i olika driftsformer*

	Malmö	Riket
Kostnader /inskrivet barn i förskola	184 970	181 743
Andel inskrivna barn	84 %	87 %
Andel barn i fristående förskolor	16 %	22 %

Källa: Kolada 240816

³³ <https://www.regeringen.se/contentassets/00b6a503c7294c2bae164e556167f96a/promemoria-offentlighetsprincipen-med-lattnadsregler-for-mindre-enskilda-huvudman-i-skolvasendet.pdf>

³⁴ Tallberg Broman, I. Förskola för omsorg, utbildning och social hållbarhet. I R. Johansson (red.) Malmö stads historia 1990-2020 (s. 11-26).

³⁵ https://malmo.se/download/18.553a332a19104efa6b133a3/1725458998166/MalmoLaget_2024_FINAL.pdf

³⁶ Kolada Jämföraren. september 2024.

Tabell 4 b. *Malmö kommun i förhållande till riket- personalförhållande*

	Malmö kommunal huvudman	Malmö enskild huvudman	Riket kommunal huvudman	Riket enskild huvudman
Heltidstjänster med förskolläraryrlegitimation	31	28	47	34
Heltidstjänster med pedagogisk högskoleexamen (inkl. förskollärare)	33	31	48	36
Heltidstjänster med viss pedagogisk utbildning	34	17	13	14
Heltidstjänster med gymnasieutbildning för arbete med barn	12	14	18	18
Heltidstjänster övrig utbildning	21	38	20	32

Källa: Kolada 240816

I nedanstående tabeller presenteras samtliga fristående förskolor i Malmö. Materialet är hämtat från Malmö kommuns websidor våren 2024. Statistikuppgifter är hämtade från Skolverkets statistik, SKRs Öppna Jämförelser ³⁷ och noteringar från förskolornas websidor, länkade på Malmö stad förskolor.³⁸ I bilagor presenteras två specifika förskolors utveckling och förändring genom olika huvudmannaförhållanden.

Förskolorna är kategoriserade i tre grupper efter de uppgifter som lämnats: Idédrivna, ideella förskolor med personal- och föräldrakooperativ (tabell 5), förskolor i aktiebolagsform (tabell 6) samt förskolor som ingår i stora koncerner (tabell 7).

Samma mönster återfinns generellt. De fristående förskolorna i Malmö har en låg andel legitimerade förskollärare, i många fall mycket låg. Förskolläraren, läraren i skolformen förskola är kraftigt underrepresenterad, samtidigt som utbildnings- och undervisningsuppdraget är förstärkt.

Ideella idéburna förskolor - kooperativ och små förskolor med lång bakgrund

De ideella idéburna, ofta kooperativa förskolorna, utgörs av många små förskolor, sammanlagt 48 stycken. De har tidigare utgjort hela den privata/fristående, sektorn. De utgör fortfarande merparten av förskolorna i Malmö, 60 procent, men har då minskat i andel. De idéburna förskolorna, köps bland annat upp av koncernerna, som diskuterats tidigare, med bibehållet huvudmannaskap.

I tabell 5 redovisas kooperativ och idédrivna förskolor, relaterade till pedagogiska riktningar, trossamfund, intresseorganisationer etc i Malmö kommun.

³⁷ <https://skr.se/download/18.359736e3184997951b11382/1669037955232/Öppna%20jämförelser%20-%20Förskola%202022.pdf>

³⁸ <https://malmo.se/Bo-och-leva/Utbildning-och-forskola/Forskola/Forskolor-A-O.html>

Tabell nr 5. *Ideella / idéburna förskolor*

Förskola	Barn- antal	Andel legitimerade förskollärare nationellt 41%	Notering
Bambina	36	14,7	Bambina drivs av en ekonomisk ideell förening ³⁹
Bellevues Gårds Montessoriförskola	52	26,4	Fristående förskolor (3 st), grundskola, fritidshem, som drivs av den ideella Föreningen Hemgårdar. Föreningen startade 1941. Första Montessoriförskola 1961 ⁴⁰
Bladins Internationella Förskola	29	27,9	Bladins skola är stiftelseägd. har montessoriförskola, preschool, grundskola, internationell skola, gymnasium och två fritidshem (inkluderar 1 600 Barn o ungdomar). En av Sveriges första friskolor (start 1874) Icke vinstdrivande stiftelse ⁴¹
Bladins Montessoriförskola	74	5,8	Se ovan
Cymbalens förskola AB	30	32,8	Idédriven förskola. Privat förskola inriktning musik ⁴²
Daggmaskens föräldrakooperativ	31	22,7	Föräldrakooperativ, dvs föräldrarna har bildat en ekonomisk förening som driver verksamheten ⁴³
Finnrosens Förskola	42	16,8	Ingen uppgift
Färgklickens Förskola	30	49,4	Personalkooperativ
Fågelbackens Montessoriförskola	25	14,4	Idédriven förskola. Se Bellevue Gårds Montessoriförskola. ⁴⁴
Förskolan Barnens Hage i Malmö	20	19,0	”En idyll i gamla Malmö”. Ekonomisk förening
Förskolan Körsbäret	19	46,9	Inga uppgifter
Förskolan Lyckan	19	8,7	Inga uppgifter
Förskolan Snurran AB	41	46,8	Inga uppgifter
Förskolan Telningen	31	21,8	Ekonomisk förening. ”utan vinstdrivande intresse”. Utevistelse utedagar. Föräldramedverkan.
Förskolan Treklövern	22	85,8	Föräldrakooperativ. Samarbete.
Föräldrakooperativet Kråkan	13	52,7	Inga uppgifter
Föräldrakooperativet Lekhuset	20	38,5	Personalkooperativ. Startade 1985. Hög personaltäthet och låg personalomsättning. Föräldrarna i styrelsen. Hette tidigare Backarnas föräldraförening.
Föräldrakooperativet Spaden	33	11,5	Föräldrakooperativ. Ideell förening. 7 pedagoger och 1 köksmästare.
Föräldrakooperativet Vilda Västern	22	34,1	Start 1993. Ekonomisk förening
Gröna Ängens Förskola	15	7,2	Ingen uppgift
Hyllie Park Förskola	40	38,0	Idédriven religiös verksamhet. 1994 start förskola, 2009 kompletterar med grundskola F-6, och även fritidshem. Förskola på kristen grund.

³⁹ <https://www.bambina.se>

⁴⁰ <https://montessoriskolan.com/vara-verksamheter/>

⁴¹ <http://www.bladins.se>

⁴² <http://cymbalen.se>

⁴³ <https://daggmaskensforskola.wordpress.com>

⁴⁴ <http://montessori.se/montessoriskola/276/fagelbackens-montessoriforskola/>

I Ur och Skur Ekomyran	22	21,1	Ekonomisk förening i form av personalkooperativ. I Ekobyn Toarp ⁴⁵
Ur och Skur Tygelsjö	106	29,7	Ideell organisation. Ägs till 100 % av Friluftsförbundet, som startades 1892, inte vinstdrivande.
Judiska Förskolan Chinuch	26	23,7	Idédriven verksamhet. Drivs av ideell föreningen i Judiska Församlingens lokaler. Funnits mer än 50 år ⁴⁶
Kritans Förskola	65	51,6	Föräldrakooperativ.
Mariaskolans förskola Bellevue	38	32,9	Idéburen. Grundad 1984. Kristen värdegrund. Gemensam byggnad för förskola, F-9, fritidshem 2011.
Mariaskolans förskola Hästhagen	64	24,7	Idéburen. Del av Maria skolan. Start på Hästhagen 2015.
Montessoriförskolan Duvan	37	50,7	Idédriven. Montessori- ideell driven. Start 1988. ⁴⁷
Montessoriförskolan Trappan	29	0	Montessori med kristen profil. Start 2003. Ekonomisk förening. Del av ett mycket omfattande sammanhang Montessori förskolor och skolor i Sverige ⁴⁸
Nyponrosens Förskola	23	29,4	Personalkooperativ. Ekonomisk förening.
Personalkooperativet Filifjonkan	30	70,6	Startade 1991, övergick till föräldrakooperativ 2011, all tillsvidareanställd personal förskollärare ⁴⁹
Personalkooperativet Pandans Förskola	17	25,0	Start 1988 som föräldrakooperativ, övergick till personalkooperativ 1993
Peter Pans Personalkooperativa Förskola	30	61,4	Föräldrar planerade kooperativ 1985, som invigdes 1987. 2009 omvandlat till personalkooperativ.
Pinnoccio Förskola	40	12,6	Ingen uppgift
Profilens Förskola	16	9,7	Ingen uppgift
Runstycket Förskola	89	26,2	Del i större samorganisation förskola samt skola F-9
Småvisans Förskola	32	24,1	Idédriven. Finns i Kirseberg -och Västra hamnen från 2023.
Snäckans Montessoriförskola	20	11,8	Idédriven. Grundad 1987
Tegnér's Förskola	19	55,6	Ideell. Startade 1988. Föräldrar i styrelsen.
Treklangens Förskola	19	28,0	Föräldrakooperativ. Startade 1988.
Vendelsbo Förskola	20	38,5	Föräldrakooperativ. Startade 1986.
Villa Lindhaga Montessoriförskola	25	45,7	Se Bellevue Gårds Montessoriförskola
Västra Klagstorps Montessori	20	33,8	Idéburen Montessoriförskola
Villa Lindhaga Montessoriförskola	25	45,7	Se Bellevue Gårds Montessoriförskola
Västra Klagstorps Montessori	20	33,8	Idéburen Montessoriförskola
Äpplets förskola	15	33,3	Svenska kyrkan har varit ansvarig. Förskoleförvaltningen har haft kritik mot huvudmannaskap. Återfinns ej i aktuellt register Malmö https://dibber.se/forskola/dibber-ortagard-forskola/kommuns_aktuella_register .
Öns Montessoriförskola	38	15,9	Mer info ska komma enligt webbsida.

⁴⁵ <https://www.skabersjuskolan.se/skabersjuskolan/extern/ekomyran.htm>

⁴⁶ <https://www.jfm.se/om-judiska-forsamlingen/forskolan-chinuch/>

⁴⁷ <https://www.forskolanduvan.se>

⁴⁸ <http://montessori.se/montessoriskolor/>

⁴⁹ <https://www.filifjonkan.com/filifjonkan/extern/start.ph>

Aktiebolagsregistrerade förskolor – ofta med lokal förankring

De aktiebolagsregistrerade förskolorna (tabell 6) har till skillnad från koncernförskolorna ofta sin start i Malmö, och ingår i ett mindre sammanhang. Flera knyter an till lokala förhållanden, till Malmö migrationsstaden och det mångspråkiga, mångkulturella Malmö. I gruppen ingår 17 förskolor. Andelen legitimerade förskollärare är låg eller mycket låg. Av 17 förskolor har 14 lägre eller mycket lägre andel legitimerade förskollärare än den för Sverige genomsnittliga andelen oavsett huvudmannaform, som redan den är låg. Två av de tre som har högre andel är personalägda företag

Fyra förskolor av 17 i gruppen som uppger aktiebolagsform, har genomsnittlig, eller över genomsnittlig andel legitimerade förskollärare. De är markerade i grått. 935 barn går i förskolor som drivs i aktiebolagsform i Malmö.

Tabell 6. Förskolor som uppger aktiebolagsform.

Förskola	Barn- antal	Andel legitimerade förskollärare nationellt 41%	Notering
Al -Salamah Språkförskola	87	9,3	Förskolan drivs av "Föreningen för Vägöörande Ändamål" Svensk-arabisk skola för skolår 0-8 år ⁵⁰
Blommor Förskola i Malmö AB 1	28	42,9	Aktiebolag. Mångkulturell Förskola Rosengård. Start 2016
Blommor Förskola i Malmö AB 2	60	25,0	Aktiebolag. Mångkulturell förskola Rosengård Start 2017.
Förskolan Europaporten	76	22,5	Aktiebolag. "Europaporten är en icke vinstdriven, icke konfessionell verksamhet, som drivs i aktiebolagsform och ägs av Pingstförsamlingen. Driver förskola, fritidshem och grundskola med fokus etik, värden och Musikprofil ⁵¹
Förskolan Kronprinsen	41	8,3	Aktiebolag. I fastigheten Kronprinsen sedan 30 år.
Förskolan Lilla Jag Västra hamnen AB	27	20,6	Lilla Jag AB. Startades 2009 av Carolina och Gurhan Kaya. Finns i Västra hamnen (start 2014) och Limhamn (start 2016).
Glädjens Förskola	26	20,4	Del i Malmö Friskola: "Den framgångsrika skolan för den kompetenta eleven". Inkluderar F-3, 4-6, fritidshem.
Gripens Förskola	44	15,0	Aktiebolag. Start 1988 som föräldrakooperativ, - sedan år 2000 del i koncern med Yvonne Åkesson som ägare.
Gröningens Förskola	46	15,4	Aktiebolag. Drivs av Barnomsorg i Malmö AB. Startade i Rosengård 2007 med Pedagogisk Omsorg. 2013 startar två förskolor, Gröningen och Jinan. ⁵²
Jinan Förskola	63	12,9	Aktiebolag. Drivs av "Barnomsorg i Malmö AB." Se ovan ⁵³
Lilla Jag Limhamn AB	28	24,0	Se nr 20. Lilla Jag AB. Startades 2009 av Carolina och Gurhan Kaya. Finns i Västra hamnen (2014) och Limhamn (2016)
Malmöknoppans förskola AB	17	23,4	Aktiebolag. Start 2013. Erbjuder "barnomsorg av hög kvalitet". Språk i fokus.

⁵⁰ <https://www.alsalamahskolan.com>

⁵¹ <https://start.europaporten.nu/europaportens-forskola/>

⁵² <http://www.barnomsorgenimalmo.com/>

⁵³ <http://www.barnomsorgenimalmo.com/>

Små Rosornas Förskola	89	26,3	AB. Start 1999, Herrgården, Rosengård. Alla barnen har svenska som andra språk.
Ängsdals Förskola Bunkeflostrand	95	24,2	AB. Personalägt. Alla fast anställda kan bli aktieägare. Förskola och skola.
Ängsdals Förskola Klagshamn	35	51,4	AB. Personalägt. Se ovan
Ängsdals Förskola Limhamn	37	41,0	AB. Personalägt. Se ovan
Melodigångens förskola AB	60	30,1	Startade 1975, förskolans olika former, innehåll och organisation skildrar ett exempel på förskolehistoria och de fristående förskolornas historia Se bilaga och not ⁵⁴
Förskolan Europaporten	76	22,5	”Europaporten är en icke vinstdriven, icke konfessionell verksamhet, som drivs i aktiebolagsform och ägs av Pingstförsamlingen. Driver förskola, fritidshem och grundskola med fokus etik, värden och Musikprofil ⁵⁵

Koncernförskolorna har tillkommit senast, är störst/enhet och minst lokalt förankrade

I Malmö återfinns de stora förskolekoncernerna AcadeMedia, Norlandia, Dibber liksom Atvexa och Jensen Education.

De norska koncernerna har tagit allt större andelar av den svenska förskolemarknaden. Detta kan relateras till en lång tradition av privata förskolor i Norge, men framför allt till att denna marknad reglerades år 2019. Då infördes i Norge krav på normerande riktlinjer för alla förskolor. Max tre barn per personal under tre år, och max sex barn per personal över tre år. När normen började diskuteras år 2017 uppfyllde endast 55 procent av förskolorna dessa riktlinjer. Sedan reglerna började gälla tog det dock bara några månader innan 94 procent av förskolorna uppfyllde kravet. Den norska regleringen omfattar förutom krav på personaltäthet också krav på formell kompetens. Norska storaktörer möter inga sådana krav i Sverige. Här har också etableringen blivit mycket omfattande.

På de olika koncernernas websidor presenteras verksamheterna på ett marknadslogiskt sätt. Utbudet presenteras, föräldrarnas önskemål och olika genomsnittsbedömningar redovisas. Framställning, layout etc skiljer sig väsentligt från presentationen från de många idédrivna förskolorna, där snarare en barn- och pedagogikcentrerad professionslogik är/var tydlig, och med hänvisning till läroplanen. Detta är dock också under förändring mot ökad marknadsanpassning.

AcadeMedia

AcadeMedia, svensk aktiebolag, med stor andel utländska ägare, och norra Europas största utbildningsföretag, utbildar ca 200 000 barn och elever. AcadeMedia är börsnoterat på Nasdaq, på Stockholmsbörsen. Koncernen har sin ursprungliga grund i Hermods, ett Malmöföretag som startade 1898 under namnet Malmö Språk- och Handelsinstitut. Den utgör nu bland annat den största aktören på den fristående förskolemarknaden.⁵⁶

Academedias har drygt 300 förskolor, som representerar en stor mängd huvudmän och kända mångåriga ”varumärken” inom förskolans område, som Pysslingen och Montessori. Här finns även Vittra, Innovita och Noblaskolan.

⁵⁴ <http://www.melodigangen.se/historik-.html>

⁵⁵ <https://start.europaporten.nu/europaportens-forskola/>

⁵⁶ <https://academedias.se/vara-utbildningar/forskolor>

Koncernen beskriver de olika skolformerna som delar i en gemensam utbildningskedja, där förskolan motsvarar det första steget. Den vertikala sammanhållningen mellan skolformerna inom AcadeMedia framhålls. Flera av förskolorna är integrerade med grundskolor. Koncernen är närmast transnationell, med verksamheter/utbildningsutbud i många länder och förskolor i Norge, Tyskland och Nederländerna. Den transnationella organisationen av utbildning för olika åldrar exemplifieras även av Norlandia och Dibber.

I Malmö återfinns flera Pysslingen förskolor. I två fall har avveckling av Pysslingförskolor pågått under senaste året. Bakgrunden i båda fallen handlade om brister i lokalerna, i fastigheter som förskolorna hyr från Malmö Stad. Nerläggningarna har varit medialt uppmärksammade, då förhållandena sent blivit offentliga och kända av vårdnadshavarna.⁵⁷ Generellt gäller att kommunen är ansvarig att skapa ersättning, nya platser, då de enskilda förskolorna lägger ner oavsett anledning.

De norska koncernerna Norlandia och Dibber

Norlandia och Dibber utgör exempel på koncerner med norsk bakgrund, som har ett starkt inflytande och stor utbredning särskilt i det svenska förskole- men också skolsamhället. Norlandia ägs av bröderna Adolfsen. Det är börsnoterat på Oslobörsen och tillhör koncernen Norlandia Health and Care Group (NHC).⁵⁸ Norlandia, med cirka 100 förskolor i Sverige, har ett brett utbud, finns i flera branscher och har en inriktning på hela familjen, inte bara förskolebarnet, vilket också återkommer i flera förskolekoncerner. Enligt Norlandia förskolors hemsida innebär det allt från barnpassning utanför barnets förskoletid, genom externt företag, till som det anges, frukost-, middags- samt helgpåsar och ”familjepepp”.

Dibber förskolor och skolor etablerades i Sverige 2017. Ett familjeägt, inte börsnoterat företag. Koncernen har ca 600 utbildningscentra inom Early Childhood Education and Care (ECEC) - förskolor fördelade på tio länder i Europa, Asien, Afrika och Mellanöstern. I Sverige finns 92 förskolor i Stockholmsområdet och i Skåne, samt 14 grundskolor. I Malmö finns tre Dibber Förskola. För de svenska enheterna ligger huvudkontoret i Sollentuna.⁵⁹

Atvexa

Atvexa finns i Sverige, Norge och Tyskland, och driver 162 förskolor och 39 skolor med självständiga huvudmän i Sverige. Förskolorna är framför allt lokaliserade i Mälardalen, områdena kring Stockholm, samt i några kommuner i Skåne och Västsverige. Detta etableringsmönster är påtagligt återkommande mellan koncernerna.

Företaget var tidigare börsnoterat men avnoterades september 2022. Som anledning angavs framför allt den politiska debatten kring skolpeng och vinstuttag. I Malmö har företaget köpt upp Videdals privatskola och Västra Klagstorp.

Jensen Education

Jensen Education utgör ett mångårigt familjeföretag. Det inbegriper, som övriga koncernerna flera skolformer, från yrkeshögskola och vuxenutbildning, då de startade vid slutet av 1900-

⁵⁷ <https://www.sydsvenskan.se/2023-04-05/fler-av-pysslingens-forskolor-i-malmo-kan-komma-att-stanga/>

⁵⁸ <https://nhcgroup.org>

⁵⁹ <https://www.dibber.com/about-us>

talet, till förskola år 2006. De har 16 000 studerande i Sverige. Totalt uppges 17 förskolor med 1 480 barn i mycket centrerade till Stockholm.⁶⁰ I Malmö finns en förskola med 175 barn. Det större barnantalet/enhet är återkommande i koncernerna, jämfört med de idéburna förskolorna.

Tabell 7. Förskolor som ingår i de större koncernerna.

Förskola	Barn- antal	Andel (%) legitimerade förskollärare Nationellt 41%	Notering
Dibber Hindby Förskola	95	28,8	Koncernförskola. Dibber etablerades i Sverige 2017, utgör en del av den norska friskolekoncernen Dibber. Dibber driver tre förskolor i Malmö, förskolebarnen har förtur till övrig skolverksamhet- förskoleklass och skola till åk 6. ⁶¹
Dibber Pjättången Förskola	41	26,7	Se ovan.
Förskolan Moroten	40	26,2	Koncernförskola. Pysslingen/AcadeMedia. Driver såväl Moroten, som Hattstugan, Limhamn o Stallmästaren ⁶²
Förskolan Hattstugan	45	33,2	Se Moroten nr 22
Jensen Förskola Hyllie Gård	175	36,6	Koncernförskola Jensen. Startade 2017. Del av Jensen Education med många verksamhetsformer. 18 förskolor i Sverige. ⁶³
Limhamns Förskola AB	76	22,3	Koncernförskola Pysslingen/AcadeMedia. Se under Moroten, nr 22. Limhamns förskolor läggs ner våren 2024. Malmö stad fattat beslut om rivning av lokaler. Se vidare i texten.
Lärkträdet förskola AB	75	45,0	Koncernförskola. Pysslingen /AcadeMedia. Förskolan riven. Nerlagd. Debatt i pressen. Se not ⁶⁴
Sagoskeppets förskola	50	8,8	Koncernförskola. Del i Pysslingen /AcadeMedia
Stallmästarens Förskola	38	26,8	Koncernförskola. Del i Pysslingen/AcadeMedia.
Videdals Privatskolor AB	69	29,0	Koncernförskola. Atvexa. Del i förskola och 1-16 års perspektiv med skola och fritidshem. Rymmer många olika former och summerar förskole-, fristående förskolehistoria. Se bilaga och not. ⁶⁵
Vårberga Förskola AB	82	43,2	Koncernförskola, Pysslingen /AcadeMedia.. Nerlagd. Under året. Debatt i pressen om ansvar, och vems/ se not ^{66 67}
Äventyrbåten	98	29,5	Koncernförskola. Norlandia. I Västra hamnen.
SCB statistik från år efter 2022			
Lila Vilja skolan			Aktiebolag Utbildia AB. Ägs av Patrik Gladh, Patrik Nystedt och Ole Salsten. Finns i Angered och Kista. Mål att erbjuda bästa förskolan oavsett bakgrund och boende. Arbetar med flera språk o Reggio Emilia profil och ”erfarna kompetenta lärare”
Dibber Örtagårds förskola	19	8,3	Koncernförskola Dibber Rosengård. ”Vi kan erbjuda dig en förskoleplacering på den absolut bästa förskolan på Rosengård i stadsdel Öster i Malmö.” ⁶⁸

⁶⁰ De inbegriper 16 000 studerande i Sverige.

⁶¹ <https://dibber.se/om-dibber/>

⁶² <https://pysslingen.se/vara-forskolor/>

⁶³ <https://www.jensenforskola.se/om-jensen>

⁶⁴ <https://www.sydsvenskan.se/2023-03-31/pysslingen-larktradet-ska-rivas-vi-ar-helt-fortvivlade/>

⁶⁵ <https://www.videdalsprivatskolor.se/om-oss/#historia>

⁶⁶ <https://www.sydsvenskan.se/2023-04-24/barnen-drabbas-av-stadsfastigheters-envishet/>

⁶⁷ <https://www.sydsvenskan.se/2023-05-03/diskussionen-om-lokalen-har-pagatt-lange/>

⁶⁸ <https://dibber.se/forskola/dibber-ortagard-forskola/>

Tabell 8. *Sammanfattande: Antal och andel av förskolor och barn i olika driftsformer*

Driftsform	Antal förskolor/ andel av fristående förskolor i Malmö	Antal barn/ andel av barn i fristående förskolor i Malmö
Ideell/ Idédriven	48 / 60%	2 409 / 56 %
Aktiebolag / ej koncern	17 / 21%	935 / 22%
Aktiebolag som ingår i koncern	15 / 19%	920 / 22%

Avslutning

Förskolan utgjorde en viktig del av friskolereformen. En fortsatt utbyggnad av förskolan var nödvändig, och fler konkurrerande aktörer på området lyftes fram som en möjlighet. Merparten av de fristående förskolorna som etablerades i Malmö liksom på många orter åren vid friskolereformen, handlade om personal- och föräldrakooperativ, samt om olika pedagogiska riktningar och konfessionella förskolor. Flera hade tidigare utgjort privata förskolor med lång historisk bakgrund.

År 2009 infördes barnomsorgspong i Sverige som öppnade för de vinstdrivande storföretagens snabba tillväxt. Idag är totala sammansättningen av de fristående förskolorna markant förändrad jämfört med tidigare, som helt utgjorts av de ideella/idéburna verksamheterna.

Begreppet ”fristående förskolor” är komplext och uppgifter om förskolor i denna grupp måste specificeras, efter bland annat driftsform. Behandlingen av alla fristående förskolor i en grupp, skymmer mer än det belyser, då skillnaden mellan de olika grupperna är omfattande. Det inbegriper allt från den vanligt förekommande en- och tvåavdelningsförskolan till förskolorna i internationella koncerner, som spänner över flera företags/varuområden. Uppgifterna behöver differentieras i statistik och redovisningar för att tydliggöra de grupp-specifika förhållandena.

I nationellt perspektiv drivs 48 procent av de fristående förskolorna nu som aktiebolag och här går också merparten, 58 procent, av de barn som går i dessa förskolor. De finns i högst varierande omfattning i 244 av de 290 kommunerna. Tillgången är socialt och ekonomiskt och kommun-politiskt segregerad. De storstadsnära, borgerligt styrda pendlingskommunerna med god ekonomi har störst andel. Detta utgör ett grundläggande dimension i friskolesektorn vad gäller förskola. Variationen, segregationen, i ett socialt, ekonomiskt differentierat mönster är det mest kännetecknande för sektorn. Alla tre dimensioner av likvärdighet som anges i skolagen- lika tillgång på utbildning, lika kvalitet på utbildningen och att utbildningen ska vara kompensande- motverkas med nutida förhållande inom en splittrad friskolesektor.

Hela friskolesektorn präglas idag av marknadslogik med konkurrens mellan aktörerna om friskolemarknaden, om personal, ekonomi, barn/föräldrar. Marknadslogiken utmanar en

”Vill du att ditt barn skall få förutsättningar att utvecklas och ges möjlighet att bli den bästa versionen av den ditt barn är och den ditt barn vill vara? Att dagligen få möta högt kvalificerade pedagoger som på ett lekfullt sätt tillsammans med barngruppen ges förutsättningar till att uppleva och delta i undervisning och lärande i utmanande lärmiljöer? Vill du ge ditt barn möjlighet att få göra sin röst hörd, uppmuntras att tänka kritiskt och ha känslan av att bli lyssnad på? Då skall du absolut söka friskoleplacering hos oss!

Vi kan erbjuda dig en friskoleplacering på den absolut bästa förskolan på Rosengård i stadsdel Öster i Malmö.”

Källa: <https://dibber.se/forskola/dibber-ortagard-forskola/om-oss/>

https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=553163

Uppgifter om Dibber Örtagård är hämtade 24-11-27

grundläggande professionslogik och etik, som innebär att det är barnets behov, barnets bästa och barns rätt ska vara utgångspunkten för förskolans omsorg och utbildning, med skollagens likvärdighetsprinciper som grund. Den utmanar även läroplanen för förskolan, det gemensamma styrdokumentet om vad en offentligt finansierad förskola ska vara i Sverige.

Att bedriva förskola som en vinstdrivande företagsamhet motsvarar en genomgripande förändring i paritet med paradigmskifte. Inte på den enskilda förskolan, som kan utgöra helt igenkännbar svensk förskola och mycket goda exempel på det. Paradigmskiftet rör den övergripande principen att utvinna vinst, att etablera och bygga förskola, omsorg och undervisning av de yngsta barnen, så de ska leverera ekonomisk utdelning- i strid mot skollagens och läroplanens likvärdighetsmål.

Kontrollen och insynen i denna fristående förskolesektor har på ett generellt plan länge varit liten. Förskolläraren, föreståndaren, har genom professionellt ansvar och etik länge stått som garant i de många små idédrivna förskolorna och personal-föräldrakooperativen. Med en marknadsisering och åtstramad ekonomiska resurser har den professionella logiken och professionella styrningen fått markant försämrade förutsättningar.

När förskolan fick sin första läroplan, dvs en statlig gemensam styrning, ingick inte de fristående förskolorna. De stod utanför den styrning och viljeinriktning som en läroplan innebär och med politiskt stöd. Kring denna fråga rådde oenighet mellan de politiska blocken. Detta gällde både nationellt och lokalt i Malmö. Det skulle dröja fram till den nya skollagen 2010 innan förskolor med enskild huvudman inkluderades i samhällets styrning genom skollag och läroplan. Detta trots många år av offentlig finansiering. Alla huvudmän är idag inkluderade, dock i en alltmer splittrad sektor med en rad konkurrerande, profilerande måldokument, företagskoncept och med svag reglering och begränsad samverkan mellan de fristående och kommunala aktörerna och förskolorna.

De fristående förskolornas frirum, utanför att insyn och med svagare styrning har utgjort ett kännetecken, från det att de etablerats under 1900-talet. Detta oavsett att verksamheterna sedan länge till allra största delen finansieras med skattemedel, samt att förskola utgör en skolform och del i skolväsendet sedan 2011. Någon förändring av detta förhållande synes i hög grad tveksam, än om året nu är 2024. Det politiska skyddet för sakernas förhållande synes vara konsekvent och kontinuerligt.

Bilagor

1 Melodigångens förskola genom olika huvudmannaförmer

1978

Melodigången startades som en kommunal förskola med 18 förskolebarn och 8 fritidshemsbarn, totalt 26 barn. Personalantalet var 10 anställda. (Idag 14 anställda och 60 barn.) Förskolan hade också en öppen verksamhet dit föräldrar kunde komma för att delta i verksamheten med sina barn. Förskolan ingick i ett projekt som hette MAFF, (Mångsidigt användande av förskolor och fritidshem). Förskolan skulle användas på ett mångsidigt sätt i området med olika former av aktiviteter där verksamheten hade en pedagogisk och social funktion i närmiljön.

I slutet på 70 talet arbetade förskolan efter principen att alla var delaktiga i allting, och alla deltog i administrativa och praktiska och pedagogiska uppgifter i form av ett helhetstänkande. Städning, matlagning, blomskötsel och odling, sköttes av både barn och personal gemensamt, administrationen var uppdelad mellan de anställda. Yrkeskompetensen var inte avgörande, principen var att alla kunde allt eller kunde lära sig

1980

Till Sverige kommer många familjer från Latinamerika. Vi har nästan 50% av barnen från Latinamerika och vi arbetar aktivt med kulturella sociala och samhällsliga frågor. Förskolan får en central roll för många nyanlända familjer i mötet med en ny kultur och ett nytt levnadssätt. Melodigången arbetar aktivt med språk och begreppsinsläring för 2-språkiga barn. Erfarenheter och kunskaper som fortfarande är av stor betydelse i arbetet på Melodigången.

1982

Melodigången börjar att arbeta utifrån ett Reggio Emilia inriktat arbetssätt, där barnets inneboende möjligheter och kreativitet får stort utrymme. Tankar från Reggio Emilia påverkar arbetet på förskolan alltmer och får successivt en alltmer framträdande plats i arbetssättet. ”Ett barn har hundra språk men berövas 99”

1986

Politiker i Malmö Stad beslutar att lägga ner Melodigångens Förskola, vilket leder till kraftiga protester både från föräldrar, personal och från olika politiska partier. Föräldrarna inleder en hungerstrejk för att rädda Förskolan, och ”Melodigångens Vänner” bildas, en organisation bestående av politiker från Folkpartiet, VPK och Socialdemokraterna, personal och föräldrar. Kommunen beslutar trots protesterna att lägga ner Förskolan. Med stöd av Socialdepartementet drivs förskolan Melodigången vidare som ett Föräldrakooperativ.

1989

Kommunen tar tillbaka Melodigången som kommunal Förskola.

1992

Kommunen fattar ånyo ett beslut att lägga ner Melodigången Förskola och denna gång kommer förslaget från tjänstemännen. Personalen på Förskolan tar över verksamheten och bildar ”Melodigångens Förskola AB” som en fristående förskola.

2 Videdals historia genom olika huvudmannaförmer.

1967

Öppnade Videdals Gård upp som Videdals barnstuga i kommunal regi.

1982

Utvidgas verksamheten och öppnar upp som deltidsförskola och eftermiddagshem för äldre skolbarn.

1992

Blir Videdals daghem först i landet att gå från kommunal regi till privat aktieföretag. Namnet blir då AB Videdals Privata Förskola.

1994

Startas grundskolan och namnet ändras då till AB Videdals Privatskolor.

1995

Förstörs omkring 150 kvm av förskolan i en brand.

1996

Stod skolans nybyggda lokaler klara.

1999

Gavs skoltillstånd för årskurserna 6–9 och en förskoleklass som då var en frivillig skolform för barn det året de fyllde 6 år.

2002

Gick den första kullen elever ut årskurs 9.

2007

Blev den nya No-salen och idrottshallen färdigställda.

2008

Tog Rönneberg och Partner AB över ägarskapet för AB Videdals Privatskolor.

2010

Fick AB Videdals Privatskolor en paviljong.

2012

Firade skolan 20-årsjubileum.

2020

Löpte hyresavtalet för paviljongen ut vilket innebar att skolan byggdes om för att kunna få plats med de barnen som gick i paviljongen.

2021

Tog Atvexa över ägarskapet för AB Videdals Privatskolor.